

RESENSIES

Bybelwetenskappe

R N Longenecker, *Biblical Exegesis in the Apostolic period* (Second Edition). Grand Rapids, Michigan: William B Eerdmans & Regent College Publishing 1999, 238 pp. Price unknown.

The first edition of this work was published in 1975. This second edition follows twenty four years later. In this edition a preface is added in which the author answers some of the criticism addressed to the first edition. He also reworked some of his arguments, added more recent material to his footnotes and extended his bibliography by one third. In essence, however, he kept to the original format and still holds to the initial results of his study on the way in which the New Testament used the Old Testament and contemporary literature.

One of the main problems addressed in this book is the normative character of the exegetical procedures followed in the New Testament. According to the author three matters are to be taken into account when one asks about the relation between New Testament exegesis and proper exegetical hermeneutics. Understanding of the New Testament exegetical procedures, appreciation for the purpose of biblical revelation, and sensitivity to what is descriptive and what is normative in biblical revelation. The monograph is dedicated to the first matter. A literary and historical investigation is made into the way the Old Testament was interpreted in the New Testament.

Studying Jewish hermeneutics of the first century in his first chapter, he came to the conclusion that either one of four procedures were used: literalist, midrashic, pesher, and allegorical. Using this information he explicates the exegetical procedures and patterns in the various strata of the biblical quotations in the New Testament. In six chapters he deals with the different collections in the New Testament linking each of them with a successive period in the early history of the Christian church. He starts with Jesus' creative way of using the Scriptures (chapter 2), which became the paradigm for the Christian Church's reading of the Old Testament. In Acts he finds an indication of the pre-Pauline era (chapter 3). People like Peter, Stephen, Philip and others continued the way in which Jesus used the Old Testament and combined Jewish exegesis in one or more of the four ways mentioned, with the Christian idea of eschatological fulfillment, christocentric procedures and the idea of the living presence of Christ through the Spirit. Although he used the same procedures, Paul (chapter 4) differed from the apostles by not starting out with Jesus as messiah and then try

to understand the Old Testament from a christocentric perspective, but rather started with the text itself and sought by way of a midrashic explication to demonstrate christological significance. In chapter 5 the thesis is defended that the evangelists in their editorial comments, especially Matthew and John, represent a distinctive use of biblical material. This is found in the way they ordered the material, their emphases on certain themes and their use of Old Testament language. Hebrews (chapter 6) presents a blend of traditional Christian theology, the ideological concerns of a particular Jewish Christian community and an anonymous author's exegesis of the Old Testament. In the seven catholic epistles (chapter 7) different ways of treating quotations and allusions from the Old Testament are found, each time depending on the circumstances or the people to whom the epistle is addressed.

In his final chapter (chapter 8) the author comes to the conclusion that the earliest Christians used many exegetical conventions from Judaism unconsciously. They looked to Jesus' use of the Scripture as the source and paradigm for their own use. They believed that they were guided by the exalted Christ through the immediate direction of the Holy Spirit, in their continued understanding and application of the Old Testament.

Although the author is acquainted with newer directions in research, for example Hays' study of intertextuality, he still prefers to work with quotations and allusions only in studying the use of Scriptures in the New Testament. Although being criticized for using statistical investigation, he still feels that the distribution of biblical quotations is of utmost importance in this kind of study. He can be criticized, however, of not taking cognisance of newer social scientific study. In his chapters on Paul and the catholic epistles he made much of the social circumstances of the people to whom the letters were written and the role it played in the way the Old Testament was read. In discerning between what is descriptive and what is normative in biblical revelation, when reading the New Testament, he also emphasized the cultural context of the New Testament. The results of social scientific research surely is of importance if these aspects have to be kept in mind when dealing with the problem of the ways in which Scriptures were read and are to be read today.

In spite of this criticism, this book can be recommended for the informative and articulated way in which it deals with the use of the Old Testament in the New. Scholars as well as interested members of church will find this book readable and usable for understanding the different aspects of biblical exegesis in the apostolic period.

P M Venter

R Bauckham, *James. Wisdom of Jesus, disciple of Jesus the sage*, Routledge, London & New York 1999, 246 pp. Prys £18.99.

'n Mens hoef maar net die inleiding van hierdie boek te lees om te besef dat hierdie 'n spesiale en hoogs informatiewe boek is. Dit is presies wat 'n mens verwag van, myns insiens, een van die wêreld se mees gerespekteerde teoloë.

Bauckham begin deur 'n knap hermeneutiese bespreking te lewer van die werkswyse van die Nuwe-Testamentiese wetenskap. Hy doen dit in gesprek met Kierkegaard. Die gesprek weerklink ook verder deur die boek. Bauckham neem dan bewustelik die posisie van 'n gelowige leser in.

Bauckham ontleed dan die brief se vorm en die omstandighede waarin die brief geskryf is. Hy sien dit as 'n omsendskrywe vir die Jode in die diaspora. Hy voer aan dat die term "in die verstrooiing" eintlik nêrens anders gebruik word as om net na die Jode te verwys wat nie in Palestina gebly het nie en byvoorbeeld ná die ballingskap in byvoorbeeld Babel agtergebly het nie.

Bauckham is reg – Jakobus as teologiese geskrif is baie aangesien in die verlede, veral in die lig van die Pauliniese geskrifte. 'n Besliste bydrae van Bauckham se boek is om te toon dat dit Jakobus nie in Paulus se skadu behoort te stel nie, maar as selfstandige en aanvullende teologiese getuie gelees behoort te word. Dit is immers die steun van Jakobus, die broer van Jesus en die leier van die kerk, in Jerusaleem. Hy ondersoek dan sekere uitsprake van Jakobus as wysheid. Hy gee aandag aan aforismes soos saligsprekinge (wat motief-sinsnedes insluit), voorwaardelike uitsprake, antiteses en paradokse en aforistiese sinne. Verder kom gelykenisse, diatribe en so meer ook in die fokus. Hy bespreek al hierdie literêre aspekte in die lig van die uitsprake van Jesus. Dit sorg vir interessante en leersame besprekings van hierdie tekste. So toon hy inderdaad dat Jakobus wysheidsparanese bevat. Hy lees die uitsprake ook binne breër Joodse sosio-ekologiese raam. Dit laat 'n mens die agtergrond en raamwerk van hierdie uitsprake beter sien en waardeer.

Hy bespreek ook die problematiese literêre struktuur van Jakobus en deel dit in drie dele in: die preskrip (1:1), inleiding (1:2-27) en die eksposisie (2-5). In 'n sekere sin help die indeling nie veel nie, maar volgens Bauckham is dit tipies van standaard Griekse briewe. Die inleiding en eksposisie verskil daarin dat laasgenoemde langer dele bevat, terwyl 1:2-27 uit korter spreuke bestaan.

Die eerste en feitlik die enigste Joodse wysheidsleraar wat sy eie spreuke op skrif gestel het, was Jesus Ben Sira. Jakobus het natuurlik dieselfde gedoen en dit maak hom vergelykbaar met Ben Sira, Joodse

wysheidsleraar, wat sy eie spreuke op skrif gestel het. Die vergelyking is interessant. Daarna probeer Bauckham ondersoek doen na die mate waarin die eie aard van die Jakobus-uitsprake tog getrou is aan die uitsprake van Jesus. Hy bespreek sake soos Jesus se etiese siening, siening van die gemeenskap, verstaan van God en sy oordeel.

In hoofstuk 3 lees Bauckham Jakobus in kanoniese konteks, dit wil sê onder andere in verhouding tot Paulus. Hy bring Jakobus ook in verband met die Messiaans-Joodse en heidens-Christelike groepe. Die voordeel en sterkpunt van hierdie hoofstuk is dat die teologiese trajekte van Jakobus in die lig van soortgelyke trajekte van die ander kanoniese skrywers bespreek word. Sake soos geloof en werke, profesie, wet en wysheid kom onder die soeklig. So word getoon dat Jakobus 'n unieke bydrae lewer, maar nie los van die destydse Christelike tradisie nie.

'n Baie aangename leeservaring word afgerond deur 'n laaste hoofstuk oor Jakobus in moderne en kontemporêre kontekste: die 19^e eeuse Kopenhagen (Kierkegaard) en die draai van die eeu word as twee kontekste gekies waarin die materiaal van Jakobus ingebed word.

Hierdie boek is baie goed geskryf en handhaaf 'n fyn balans tussen groot geleerdheid en helder kommunikasie. Bauckham argumenteer helder en oortuigend en bring kennis byeen wat 'n mens beïndruk.

Hierdie is beslis 'n boek wat elke teoloog behoort te lees, selfs al stel jy nie so baie in Jakobus belang nie. Die kans is baie goed dat jy 'n "opgewonde ondersteuner" van Jakobus sal word na die lees van hierdie boek.

J G van der Watt

J Jervell, *Die Apostelgeschichte*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1998, 635 pp. Prys: DM 208-00.

Hierdie kommentaar in die bekende Meyer-reeks (oftewel: *Meyers kritisch-exegetischer Kommentar über das Neue Testament – Band III*) is met groot opgewondenheid ter hand geneem. Dit verg immers groot waagmoed vir enige navorser op die terrein van Handeling om 'n baansbrekerswerk soos dié van Ernst Haenchen in dieselfde reeks te probeer vervang. Haenchen se groot én grootse kommentaar was naamlik die stimulus vir vele invloedryke werke op die terrein van Handeling.

Jacob Jervell is binne Nuwe-Testamentiese kringe veral bekend vanweë sy sterk nadruk op die Joodse aard van Handeling, soos onder andere vergestalt in die christologie en ekklesiologie van sowel die

Lukasevangelie as Handeling (vgl bv sy werk: "Luke and the People of God: A new look at Luke-Acts" - 1972). In hierdie kommentaar handhaaf Jervell steeds sy genoemde uitgangspunt. Hy verstaan die kerk in Handeling, wat volgens hom bestaan uit Joodssprekende Christene en "Godvresendes" (bekeerlinge tot die Jodedom), as die eskatologiese volk van God. Alle Jode wat Jesus as Messias binne die grense van Jerusalem (1:1-8:40), sowel as daarbuite (9:1-15:35) aanvaar, vorm volgens hom deel van die nuwe Israel van God.

Getrou aan die eie aard van histories-kritiese navorsing binne Nuwe-Testamentiese kringe, bemoei Jervell hom ter aanvang in hierdie kommentaar met vroeë soos die *Gattung*, bronne, outeur en ontvangers van Handeling. Opvallend in hierdie verband is sy uitgangspunt (in stryd met invloedryke Duitse navorsers soos Haenchen, Conzelmann, Vielhauer, Kümmel, en Roloff) dat die skrywer, Lukas, 'n medewerker van Paulus was. Tipiese besware teen sodanige stellingname, soos die skrywer se verswyging van Paulus se briefwisseling en sy apostelskap, en die sterk Joodse inkleding van Paulus se prediking, word, myns insiens, veels te maklik ter syde gestel. Jervell se teenargumente, soos die feit dat Paulus as 'n hoofkarakter in Handeling aangebied word, selfs as 'n tipe "Oberapostel" (p 83), wat volgens hom sou korrespondeer met Paulus se eie apostoliese aansprake in sy briewe, kom nie oortuigend oor nie.

Deur die loop van die kommentaar toon Jervell aan hoe die geskiedenis van oud-Israel in die verhaal van die vroeë kerk kōntinueer. Bekerings onder die Jode deur die loop van Handeling word sodoende sterk deur hom benadruk. Jode en "heidene" (wat volgens Jervell inderwaarheid niks anders as bekeerlinge tot die Jodedom is nie) wat Jesus as Messias aanvaar, gee telkens sigbare gestalte aan God se Ou-Testamentiese beloftes (vgl bv Hand 2:39, 10:10-11)

Jervell verdien lof vir sy nadruk op die rol van die Ou Testament en die Jode binne Handeling. Ongetwyfeld het Lukas veel sterker vanuit die verstaanswêreld van die Jode geleef en geskryf as wat baie navorsers vandag wil toegee. Die sterk nadruk op die hellenistiese aard van Handeling, wat in sommige navorsingskringe vir jare as 'n aksioma aanvaar is, word deur Jervell in hierdie kommentaar opnuut onder die vergrootglas geplaas. Tog kan mens nie anders nie as om te vra in welke mate Jervell se vertrekpunte in hierdie verband hom blind maak vir die rol wat nie-Jode wel deur die loop van Handeling speel. Lukas se kritiese standpunte teen Joodse rituele, asook teen Jode wat Jesus verwerp, word deurentyd onderbekslemtoon (vgl bv pp 316-20).

Jervell se kommentaar getuig van sy onderlegdheid in die denke en leefwêreld van Lukas. Sy eksegetiese analise is van hoë gehalte en bied kosbare eksegetiese, historiese en teologiese materiaal. Goeie

samevattinge aan die einde van elke perikoop bied (soms) ook nuttige homiletiese stof. Maar helaas kleur die eksegetiese bril waardeur Handeling van begin tot einde in hierdie beskou word, al die eksegetiese analyses.

Slaag Jervell se ambisieuse kommentaar daarin om Haenchen te vervang? Myns insiens: Nee. Al sou Jervell waarskynlik nie self daarop aanspraak maak dat hy Haenchen se kommentaar wil uitfaseer nie, is dit nie die moeite werd vir 'n leraar of student om kort duskant R700-00 vir hierdie kommentaar te betaal nie. Ek sou dan veel eerder belê in die twee kommentare van Weiser op Handeling (1981/1985), wat in elk geval heelwat goedkoper is. Maar vir enige student wat nagraadse werk op Handeling doen, is hierdie kommentaar egter 'n moet.

S J Joubert

I H Marshall & D. Peterson (eds), *Witness to the Gospel. The theology of Acts*, Grand Rapids 1998, Eerdmans, 610 pp. Prys: onbekend.

Handeling bly 'n fassinierende studieveld vir Nuwe-Testamentici. Nuwe monografieë, kommentare en versamelwerke op verskillende temas in hierdie tweede boek van Lukas sien gereeld die lig. In hierdie publikasie, wat die skriftelike neerslag is van 'n simposium oor Handeling in 1995, kom die teologiese aksente van Handeling onder die loep. 'n Aantal navorsers, hoofsaaklik afkomstig uit teologiese opleidingsentra vanuit die Noord-Amerikaanse en Engelse wêreld, spits hulle aandag toe op aspekte wat verband hou met drie oorhoofse temas, te wete die reddingsplan van God, die roeping van God soos wat dit in die lewens van Jode en nie-Jode gestalte kry, en die vernuwende werk van God.

Die meeste bydraes verteenwoordig goeie oorsigte oor bekende teologiese temas in Handeling, egter sonder om aardskuddende, nuwe insigte na vore te bring. John Nolland (hoofstuk 4: "Salvation-history" and eschatology") bied byvoorbeeld 'n interessante bespreking aan rakende die "Naherwartung" (oftewel, die spoedige wederkomsverwagting) in Handeling. Die vroeëre konsensus onder geleerdes, naamlik, dat Handeling werk met die gedagte van 'n lang tussentyd tot by die wederkoms (in reaksie op die krisis wat veroorsaak is deur die wegbly van die *parousia*), word deur hom bevraagteken. Nolland betoog dat Lukas nie aan die hand van duidelik afgebakende fases na die geskiedenis kyk nie. Veelvul eerder werk hy met die idee van 'n herhaling van dieselfde tipe narratiewe deur die loop van die geskiedenis, egter met 'n doelbewuste eskalاسie van God se handeling by die wederkoms.

Brian Rapske (hoofstuk 2: "Opposition to the plan of God and persecution"), bied 'n goeie oorsig aan oor teenstand van die kant van die Jode teen die evangelie in Handeling. Hy toon ook aan hoe hierdie aspekte binne God se wil, as belangrike teologiese motief deur die loop van die boek inskakel. Helaas gee Rapske egter nie aandag aan die weerstand van die kant van nie-Jode teen die evangelie, wat veral binne Lukas se beskrywing van die Pauliniese sending na vore tree, nie. 'n Goeie narratiewe analise van die rol van die teenstanders in Handeling sou die waarde van Rapske se bydrae des te meer verhoog het.

'n Metodologiese winspunt van hierdie werk is die meeste mede-werkers se sensitiwiteit vir die interaksie tussen sosiale realiteite en teologiese denke. Kliniese besprekings van "teologiese gedagtes" los van die sosio-historiese kontekste waarbinne dit telkens gestalte gekry het, wat vroeëre Handeling-navorsing gekenmerk het, is in 'n groot mate in hierdie bydrae besweer. Veral deel drie van hierdie werk ("The renewing work of God") bied 'n aantal voortreflike bydrae oor die vervlegtheid van teologie en sosiale werklikhede rondom aspekte soos die rol van profesie en die Gees in Handeling (hoofstuk 17), aanbiddingswyses in die nuwe gemeenskap van God (hoofstuk 18), en die rol van resiprositeit binne die kerk (hoofstuk 24).

In die breë gesien, is hierdie 'n baie nuttig akademiese publikasie oor die teologie van Handeling. Enige dominee of student wat daarin belangstel om 'n reeks preke of Bybelstudies oor Handeling te hou, sal hierdie boek van onskatbare waarde vind.

S J Joubert

D J Smit, *Verlange na méér*. Kaapstad: Lux Verbi, 86 pp. Prys R39-95.

In die bekendstelling van die boek word gesê Dirkie Smit kyk na die moderne mens se geneigdheid om meer te begeer: meer besittings, meer status, meer sukses, meer roem ensovoorts. Dit het egter die mens gelaat met 'n gevoel van leegheid en onvervuldheid.

In hierdie boek gebruik Dirkie Smit van Jesus se gelykenisse in die Lukas-evangelie om lesers te laat nadink oor hulle eie lewens en veral die waardes wat nagejaag word in die lig van die boodskap van Jesus.

Hy slaag daarin om met 'n fyn onderskeidingsvermoë en ruim Teologiese verwysingsraamwerk diep te boor en te ontgin aan Skrif-waarhede. Daarby kom die netjiese formulerings en pretensielose taal waarmee die leser aangegryp word. Dit word 'n uitdaging om jou verdedigingsmeganismes en wegkruiplekkies te verlaat en te laat

oortuig dat daar in der daad méér is waarmee jou lewe verryk kan word en dat dit te vind is in 'n verlange na meer egtheid, meer liefde, meer oorgawe aan God en in diens van jou naaste.

Hierdie boek word sterk aanbeveel vir predikante om hulle eie geestelike lewe te verryk en vir preekstof. Maar elke gelowige sal deur die bevatlike taal en toeganklike en deurleefde insigte aangegryp word.

P A Geyser

P Stuhlmacher, *Biblische Theologie des Neuen Testaments Band II. Von der Paulusschule bis zur Johannesoffenbarung. Der Kanon und seine Auslegung*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 372 pp. Prys onbekend.

Na 'n lang droogte wat teologieë betref, is die krane die afgelope dekade weer oopgedraai, veral deur bekende Duitse teoloë soos Gnlika, Hübner en Stuhlmacher. Stuhlmacher is natuurlik bekend vir sy werk oor teologiese temas, asook hermeneutiese nadenke oor die teologieseringsproses. Sy werk is gewoonlik goed beredeneerd en sistematies, hoewel nie altyd sonder kontrovers nie.

Dit is verrykend om nou die twee bande van Stuhlmacher se “Bybelse teologie van die Nuwe Testament” in die hand te neem. Soos uit die titel blyk, stel Stuhlmacher belang om die Nuwe Testament as kanon binne tradisie-historiese raam te lees, met ander woorde ook binne die konteks van die Ou Testament en die wyse waarop hierdie tradisies in die Nuwe Testament opgeneem en ontwikkel is. Soos Stuhlmacher self erken, is die veld so onoorsigtelik dat die eindproduk nie heeltemal so omvangryk is as wat dit eintlik kon of selfs moes wees nie. Daar bly dus nog werk oor. Dit doen egter geen afbreuk aan 'n leesbare en leersame teologie nie.

Band II, begin 'n bietjie stomp en val sonder inleiding weg met hoofstuk 4, wat oor die verkondiging in die tyd ná Paulus handel. Dit sluit die sogenaamde “Paulusskool” in, asook boeke soos Jakobus, Hebreërs en die Petrusbriewe. Hoofstuk 5 fokus op die verkondiging van die Sinoptiese Evangelies. Lukas en Handelingte word saam behandel. Johannes en sy skool kom dan aan die beurt.

Die boek word afgesluit met 'n hoofstuk getitel “Die probleem van die kanon en die sentrum ('Mitte') van die Skrif”. Hier word gegewens uit beide bande sistematies saamgebring en verwerk. Aandag word gegee aan die ontstaan van die tweeledige kanon asook aan die vraag of daar 'n gemeenskaplikheid of sentrale tema geïdentifiseer kan

word. Die vraag word gestel of die Skrif vanuit so 'n perspektief gelees kan word.

Stuhlmacher bied sy materiaal sistematies aan. Dit is maklik om sy “groot bewegings” te volg. Interessant is sy hantering van die Johannese geskrifte, waaronder hy Openbaring inreken. Hy behandel dan inderdaad die teologie van Openbaring saam met die Evangelies en briewe. Dit lei tot interessante vergelykings van ooreenkomste en verskille. Hy probeer nie 'n deurlopende konstruksie van die Johannese teologie maak nie, maar behandel sekere temas wat hy van spesiale belang ag. Nadat hy inleidingsvraagstukke behandel het soos wie die skrywer is, wat die verhouding tussen die Evangelie en briewe is, wanneer en hoe die Evangelie geskryf is, hoe Openbaring met die ander Johannese geskrifte saamhang en so meer, begin hy deur die Christologie te bespreek. Die titels wat vir Jesus gebruik word, kom in fokus. Ander temas wat byvoorbeeld aandag ontvang, is die Parakleet, die kruisgebeure, die ewige lewe, liefde, geloof, ensovoorts. Veral verblydend is sy bespreking van die ekklesiologie. Dit word dikwels afgeskeep in die hantering van die Johannese teologie.

In sy aanbieding maak Stuhlmacher ook van twee “stelle” tekste gebruik. Hy bespreek die belangrikste feite sonder om te tegniese te raak. Tegniese materiaal word in kleiner druk bespreek. Dit vergemaklik selektiewe lees van die teks.

Stuhlmacher se behandeling van die materiaal is uiteraard nie te diepsinnig nie. Ek sou sê hy stel die belangrikste temas aan die orde sonder om dit in detail uit te pluus. Dit is miskien 'n sterk en swakpunt. Sy behandeling van die Johannese materiaal strek byvoorbeeld oor byna 100 bladsye, ten spyte daarvan dat hy nie in diepte op die betrokke sake ingaan nie. Sou hy dieper daarop ingegaan het, sou die kompaktheid en oorsigtelikheid verlore gegaan het. Tog laat die kompaktheid 'n mens soms tog met 'n gevoel van onvergenoegdheid – byna asof jy dit wat hy aanbied buitendien in die teks self sou kon gelees het (al was dit met behulp van 'n konkordansie).

Hoewel Stuhlmacher tog Engelssprekende teoloë in sy bibliografieë aanhaal, is sy besprekings sterk Duits georiënteer, beide inhoudelik asook in die bronne waarby hy aansluit. Dit is tog jammer, aangesien van die probleme wat hy aanspreek en bespreek vanuit die Duitse boek eintlik al so 'n bietjie verouder is. Dit veroorsaak dat die teologie soms sprankel kortkom. Tog het ek waardering vir Stuhlmacher se pogings om die boodskap van die Nuwe Testament binne teologiese raamwerk te lees. Dit verryk die nadenke- en oorweging van die teologiese motiewe van elke outeur.

Stuhlmacher se behoudende benadering maak hierdie teologie 'n handige instrument om met die hooflyne van die Nuwe Testament teo-

logie vertrouwd te raak. Sy telkense inbedding van die Nuwe-Testamentiese materiaal in die Ou-Testamentiese tradisies sorg vir interessante leesstof.

Ek kan hierdie teologie sterk aanbeveel, ten spyte van sekere tekortkominge. Sels dominees wat preekmateriaal soek kan die teologie handig gebruik, juis vanweë sy sistematiese aanpak. Sover my kennis strek is die teologie nog net in Duits beskikbaar. Ek hoop ons kan dit eersdaags in Engels vir ons studente voorskryf.

J G van der Watt

Kerkgeskiedenis

J E Bradley, & R A Muller: *Church History: an introduction to research, reference works, and methods*, Grand Rapids, Michigan 1995, 236 pp. Prys onbekend.

Die onlangse verskyning van die bogenoemde publikasie is 'n belangrike stap vorentoe vir die kerkhistoriese wetenskap in die algemeen, maar ook vir die dosent en die gevorderde student in die kerkgeskiedenis in die besonder.

Die twee Amerikaanse outeurs is uitnemend geskik daarvoor om 'n publikasie van hierdie aard die lig te laat sien. James E Bradley is professor in Kerkgeskiedenis by "Fuller Theological Seminary" in Pasadena, Kalifornië. Richard A Muller is professor in Historiese Teologie by "Calvin Theological Seminary", Grand Rapids, Michigan. In 'n sestal hoofstukke word onderskeidelik gehandel met 'n inleiding tot Kerkgeskiedenis en verwante vakgebiede; perspektief en sin van die geskiedenis; die vroeë fases van navorsing en die gebruik van bibliografiese en naslaanmateriaal; navorsing in primêre bronne en die gebruik van beide databasisse en mikro-inligting; die praktyk van navorsing en die skryfkuns by 'n verhandeling of studie; en ten slotte die voorbereiding van lesings en die skryf van boeke en artikels. Die boek beskik verder oor twee baie waardevolle bylaes, naamlik, 'n bibliografie van kerkhistoriese hulpmiddels asook rekenaartoepassings in kerkhistoriese navorsing en skryfwerk.

Die bibliografie van hulpmiddels sluit onder andere in kerkhistoriese verwysings- en navorsingsmateriaal soos verhandelinge, tydskrifte, handboeke, woordeboeke en ensiklopedieë, asook atlasse en argiefgidse. Hierdie hulpmiddels is nie net gefokus op die breë algemene kerkgeskiedenis nie, maar verder grootliks op die Britse en

Noord-Amerikaanse wêreld. Die bylae oor rekenaartoeëpassing sluit aspekte in soos databasisse, CD Roms, ander sagteware en inligting op ander mikro-formaat.

In geheel gesien is dit 'n uitstekende handleiding vir beide die dosent en die student. 'n Belangrike bydrae is met die publikasie daarvan gelewer. Dit voorsien in die groot behoefte aan 'n teoreties-gefundeerde, maar ook 'n praktykgerigte handleiding vir gevorderde studie en navorsing op die terrein van die kerkhistoriese navorsing.

Ook mense in Suid-Afrika behoort ernstig van hierdie publikasie kennis te neem en dit sou met vrug waar nodig vir ons eie omstandighede aangepas kon word.

J W Hofmeyr

Praktiese Teologie:

J Wentzel van Huyssteen, *The Rhaping of Rationality. Toward Interdisciplinarity in Theology and Science*, William B Eerdmans Publishing Company: Grand Rapids, Michigan/Cambridge, U K 1999. 303 pp. Prys onbekend

Wentzel van Huyssteen se boek *The Shaping of Rationality* is in vele opsigte 'n baanbrekende werk. In hierdie werk bevestig Van Huyssteen opnuut en met groot intellektuele krag sy teologiese status as een van die voordenkens oor die interdisiplinêre gespek tussen teologie en die wetenskap. Teologie is nie mompels nie, want dan verval dit in irrasionaliteit. Teologie is 'n saampraat oor hierdie werklikheid en die teenwoordigheid van God in hierdie werklikheid. Daarom moet die teologie ook voldoen aan die wetenskaplike eise van die saampraat.

Met die oog op die verstaan van teologiese refleksie en gesprek munt Van Huyssteen 'n rasionaliteitsbegrip. Die wetenskappe het nie 'n alleenreg op die term rasionaliteit ten koste van godsdienstige geloof en teologiese refleksie nie. Rasionaliteit is 'n werklikheid van al ons lewensdomeine. Rasionaliteit het alles met verantwoordelikhede te doen. Dit bring mee dat ons van 'n voor-teoretiese "common sense rationality" wat in al ons doelgerigte handelinge aanwesig is, kan praat. As rasonale wesens moet ons rekenskap kan gee van wat ons glo die regte keuses is wat ons maak. Van Huyssteen maak dit duidelik dat ons nie abstrak en teoreties oor rasionaliteit kan praat nie. Die saamlewe met ander in konkrete situasies en kontekste bring mee dat ons op een of ander vorm van rasionaliteit kan aanspraak maak.

Van Huyssteen se oogmerk is om van die eng en “rasionalistiese” siening van rasionaliteit afstand te doen. Rasionaliteit het inderdaad vele gesigte. Van Huyssteen verwys onder andere na die drie breë modi van rasionaliteit, naamlik die kognitiewe, die evaluatiewe en die pragmatiese. Die erkenning van die ryk domeine van rasionaliteit bewaar ons daarteen om rasionaliteit aan ‘n idealiserende en universaliserende metanarratief te koppel.

Die uitdaging aan teologie is om, net soos die ander wetenskappe, sy eie rasionele integriteit te identifiseer. Dit beteken onder andere die erkenning dat nóg die teologiese refleksies nóg die talle vorme van kontemporêre wetenskaplike refleksie enigsins ‘n universele epistemologiese waarborg vra. Van Huyssteen maak dit kristalhelder dat die probleem van pluralisme die sleutel bied vir die interdisiplinêre aard en status van teologiese refleksie. Hierdie boek omlin die tussen-kontekstuele taak van teologiese refleksie. Verder, om oor teologie te praat, beteken om die komplekse verskeidenheid waardes te bereken wat die rasionaliteit van teologiese refleksie vorm. Die rasionaliteit van teologiese refleksie word onder andere gevorm deur sy inbedding in die lewende konteks van interdisiplinêre refleksie; hierdie interdisiplinêre konteks word geskep deur die dominante teenwoordigheid en invloed van wetenskaplike rasionaliteit in ons kultuur. Daarom kan teologie nie sy allernoodsaaklike dialoog met die kontemporêre kultuur ontkom nie. Hierdie opmerking van Van Huyssteen maak dit ononderhandelbaar dat teologie ‘n kontekstuele aard het. En óók dat die kontekstuele aard van teologie in verskillende omgewings ‘n ander kleur het.

Teenoor modernisme wat die verskillende kulturele domeine van die wetenskap, moraliteit, kuns en godsdiens eers afgrens, en dan daarna na saambindende perspektiewe tussen hulle soek, bepleit Van Huyssteen ‘n verstaan van rasionaliteit wat dialoog oor dissiplinêre grense bewerk. Om dit te bereik moet die gemeenskaplike epistemologiese bronne gevind word in ‘n ryk siening van menslike rasionaliteit. Hierdie opgaaf werk Van Huyssteen op ‘n uitnemende wyse in sy boek uit. Hier word doelbewus nie ‘n oorsig van die dig gekomponeerde boek gegee nie omdat dit allereers gaan om ‘n insig in Van Huyssteen se opvatting van rasionaliteit. Ek gee tog ‘n bietjie aandag aan hoe etiek in sy model van rasionaliteit invoeg.

In die Christelike etiek konkel hart altyd met gewete. Hart en gewete skep ‘n blywende spanning. Die vorming van en verantwoordelike omgang met waardes is ‘n fokus van die etiek. Hierdie vorming geld ten opsigte van die “moral self” en die “moral society”. Christelike waardes vorm die persoon (persoonsetiek), maar dit gaan ook om die skepping van ‘n “moral society” (samelewingsetiek). Die “moral self” en die “moral society” moet verbind word. Deur só ‘n verbinding kom daar ‘n “moral responsibility” tot stand. ‘n Persoon is dus aanspreeklik vir sy en haar handeling in die same-

lewing (vgl Jonas, Bayertz, Kung, De Villiers en De Kruijft). Die persoon se aanspreeklikheid vir sy/haar handeling staan altyd binne die groter konteks van die gemeenskap. In dié handeling speel 'n persoon se geïnterpreteerde ervaring ook 'n deurslaggewend rol.

In aansluiting by Calvin Schrag se opvatting van 'n "ethic of the fitting response" ontwikkel Van Huyssteen die konsep van "**responsible judgment**". Hierdie konsep hang ten nouste saam met 'n "moral responsibility". "Responsible judgment" plaas 'n duidelike primaat op die konteks en historiese spesifieke sosiale praktyke, maar lei nie tot morele relativisme nie. Die rede hiervoor is dat die "responsible judgment" nie vasgevang is in 'n sosiale en historiese konteks nie, maar in staat is om dit te oorstyg. Die kritiese vraag is natuurlik in watter mate "responsible judgment" hom kan vrymaak van 'n sosiale en historiese konteks en of dié opvatting nie te idealisties is nie.

'n Teologie van etiese beoordelinge en handeling aanvaar verantwoordelikheid vir die behoeftes en die nood van die ander. Een van die grootste probleme in Suid-Afrika is die probleem van diegene wat arm is, en diegene wat arm word. Die ellende van armoede is: "Jy moet natuurlik leer om sonder beursie te lewe" (Breytenbach). Armes word ook daaglik méér. Rykes word ook méér (hoewel ook banger). Hulle is "die welafendes" (Breytenbach).

Die armes is mense met 'n **gebrek** aan middele. Hulle besit omtrent net soveel as hulle spore. Maar meer nog is hulle mense met **behoefte** wat in hulle menswees aangetas word. Die arme is nie soos in die gnostiese etiek die bepaling van die verhoudings tot die ander mede-gnostici binne die klein groep nie. Indien die arme so eksklusief gedefinieer word, word dit net "Bruderethik" (Hans Jonas) en dit beteken: 'n gemeenskaplike eenzaamheid in 'n vreemd geworde wêreld.

Wentzel van Huyssteen ontvou sy teologiese posisie meesterlik in die verloop van sy verhaal. Wie erns met die teologie maak, móét hierdie boek lees en oordink. En meer nog, in gesprek met die boek (skrywer) tree. Dit is 'n fassinerende en opwindende boek wat die teologiese gesprek uitnemend dien. Hierdie boek is 'n helder klok wat die een en twintigste eeu inlui. Na dié stem sal ons moet luister en meer nog, met dié skrywer sal ons in gesprek moet tree en bly.

C J A Vos